

CHEMISCHE WAPENS; IS DREIGING EFFECTIEVER DAN GEBRUIK?

Jean Pascal Zanders

Humanistische Werkgroep voor Conflictstudie (HUWECO)

Lange Leemstraat 57

2018 Antwerpen

België

telefoon: 03/233.70.32

Chemische wapens roepen een enorme psychologische reactie op, niet in het minst als gevolg van de projectie van de beelden uit de Eerste Wereldoorlog op het heden. Echter, vanuit hun aard zijn het weinig effectieve wapens. Desondanks spelen zij een belangrijke rol in het internationale veiligheidsdebat. Een belangrijke vraag hierbij is of scheikundige strijdmiddelen slechts 'weinig effectief' zijn in het Noorden en als dusdanig ervaren worden door de militaire planners zodat zij het voorwerp van ontwapening en ontmanteling mogen uitmaken? Feit is dat de Derde Wereld deze wapencategorie op volkomen andere wijze taxeert en ze bijgevolg in de militaire planning opneemt. De huidige Koeweit-crisis zou inderdaad kunnen staten met levende herinneringen uit de loopgrachten, maar zonder moderne ervaring, plaatsen tegenover staten zonder collectief geheugen maar met recente percepties van effectiviteit.

Uit de Eerste Wereldoorlog en de daaropvolgende koloniale campagnes vloeiden zo goed als alle principes van de scheikundige oorlogvoering voort. Over de decennia heen wijzigden zij zich nagenoeg niet. Op de klasse van de neurotoxines na, die in 1936 ontdekt werd, kende men destijds reeds alle strijdgassen. Kwalitatieve verbeteringen hadden betrekking op de overbrengingsmiddelen en de individuele en collectieve bescherming, evenals op de profylaxis. De introductie van mosterdgas op het slagveld door de Duitsers in 1917 bracht een grondige wijziging van het tactisch denken met zich mee. Deze olie-achtige vloeistof, zwaarder dan lucht, legde zich neer op de bodem en zonk in kraters. Het duurde enige tijd vooraleer hij volledig verdampte. Daarenboven drong hij doorheen de kledij en veroorzaakte erge brandwonden. Men diende bijgevolg, in tegenstelling tot de andere gangbare gassen die vooral op de ogen en het ademhalingsstelsel inwerkten, voortaan het ganse lichaam te beschermen. De speciale kledij reduceerde in vergaande mate de mobiliteit van de soldaat. Bovendien moest hij zijn wapenuitrusting voortdurend ontsmetten om de corrosie tegen te gaan.

De combinatie van beide factoren, namelijk de verlengde werking van het chemische agens en de beperking van de individuele bewegingsvrijheid, verminderde het belang van het doden en verwonden ten voordele van uitputting (attrition) en het ontoegankelijk maken van bepaalde zones (area interdiction). De begrippen vindt men vandaag bijvoorbeeld terug in de Amerikaanse Airland Battle/FOFA doctrine. Zij liggen eveneens vervat in de idee van de asymmetrie van het slagveld, waarbij een aanvaller bewust onbesmette gangen creëert, waarlangs hij zonder of met lichte beschermende uitrusting kan oprukken. Zodoende behoudt hij een hoge graad aan mobiliteit, terwijl hij alle verdedigers dwingt gedurende lange periodes uitputtende en hinderlijke NBC-pakken te

dragen. Kort na de Eerste Wereldoorlog paste men deze beginselen toe in koloniale campagnes.

Aldus tekende zich één van de fundamentele wetten van de chemische oorlogvoering af: het bezit van afdoende defensieve middelen tegen een scheikundige aanval en eventueel van een terugslagcapaciteit reduceert het militaire belang van het chemische wapen voor de aanvaller in vergaande mate. Aldus begrijpt men waarom sedert 1918 zo goed als elk voorval van chemische oorlogvoering zich in de Derde Wereld voordeed. Immers, alle strijdende partijen uit de Eerste Wereldoorlog hebben zich sedertdien steeds voorbereid op de defensieve en/of offensieve aspecten ervan. Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog bestond zelfs een eerste vorm van afschrikkingsevenwicht. Chemische oorlogvoering kan dus blijkbaar voorkomen worden door het verschil tussen kosten en baten te reduceren. Ten aanzien van de universaliteit van deze wet dient wel enig voorbehoud aangetekend te worden. Recent vrijgegeven documenten over Geallieerde voorbereidingen voor de invasie van het Japanse vasteland tijdens de Tweede Wereldoorlog en de Iraaks-Iraanse oorlog tonen aan dat indien men meent dat de inzet van scheikundige strijdmiddelen het aantal eigen verliezen aanzienlijk kan beperken of het tij in eigen voordeel doen keren, morele afschuw en het vigerende internationale recht, dat de ontwikkeling, productie en opslag van chemische wapens toelaat, op zich ontoereikend zijn.

De debatten rond de scheikundige oorlogvoering hebben zich steeds gekenmerkt door de antithese emotionele afkeer - mathematisch rationalisme. De emotionele afkeer leidde tot de instelling van een soort taboe op het gebruik van dat soort wapens en dwarde kwesties die ermee verband hielden op het politieke achterplan. De apologeten introduceerden evenwel de idee dat chemische wapens humaan zouden zijn in vergelijking met conventionele. Zij bewezen de ongrondigheid van de emotionele afschuw bij de man in de straat door middel van de mathematische logica van statistieken. De Britten, bijvoorbeeld, registreerden officieel 180.983 van hun soldaten als gasslachtoffers, waarvan niet meer dan 6.062 of 3,3% stierven. Gas verwondt dus eerder dan te doden, stelden zij en staafden hun stelling met vele voorbeelden van overlevenden, die na een min of meer lange periode volledig schenen te herstellen. Uiteraard waren toen nog geen statistieken over lange-termijn effecten voorhanden. Uit recent gedeclassificeerde documenten blijkt evenwel dat ganse categorieën slachtoffers niet in officiële verlieslijsten waren opgenomen. Ook vandaag nog hanteren voorstanders van chemische bewapeningsprogramma's dergelijke argumentatie.

Toch kunnen dergelijke statistieken op een andere en even wetenschappelijke wijze geïnterpreteerd worden. Indien het aantal slachtoffers als criterium geldt dan kan men evenzeer besluiten dat, gegeven dat het percentage Duitse gasgranaten steeg van 25% van het totaal in 1917 tot 50% in 1918, deze munities bijzonder weinig efficiënt waren. Hoger wezen we er reeds op dat het veroorzaken van slachtoffers gaandeweg aan belang inboette ten voordele van tactische overwegingen. Met andere woorden, verliescijfers vormen op zich een weinig betrouwbare indicator om chemische wapens in te schatten. Interessant is het in dit verband te vermelden dat de Iraanse verliespercentages in de Golfoorlog min

of meer vergelijkbaar zijn met deze uit de Eerste Wereldoorlog. Irak bereikte met zijn chemische aanvallen allicht zijn grootste effect op psychologisch vlak. Volgens recente berichten zou het voorzichtig lekken via Turkije van Bagdads voornemen om Iraanse steden met chemische missielen aan te vallen in Teheran de doorslag gegeven hebben om een staakt het vuren te aanvaarden.

De discussie over scheikundige strijdmiddelen bezit een dubbele dimensie, namelijk deze van doeltreffendheid versus nutteloosheid enerzijds, en deze van afschuw tegenover humaniteit. Motieven suggereren voor de houding van mensen tegenover deze wapens is moeilijk. Emotionele argumenten spelen een uiterst belangrijke rol. Immers, sommige veteranen bezitten een nog levende herinnering aan de verschrikkingen uit de loopgraven; jongere generaties hoorden of lazen er over. Ideologische betogen tegen een bepaald regime, zoals de Sovjet Unie, beïnvloed(d)en eveneens de richting van de debatten over chemische oorlogvoering. Anderzijds, in tegenstelling tot de mathematisch gefundeerde en rationeel opgebouwde logica voor de nucleaire en conventionele vormen van oorlog, ontkomt men niet aan oncontroleerbare variabelen, zoals menselijke reacties en klimatologische omstandigheden bij chemische wapens.

In de Oost-West context verloor de fundamentele wet van de chemische oorlog - men voorkomt ze door zich erop voor te bereiden - grotendeels zijn kracht. Er bestaat voldoende pariteit tussen de NAVO en het Warschaupakt om de chemische bedreiging in zekere mate te neutraliseren. Daarenboven wordt het evenwicht tussen beide allianties verzekerd door het nucleaire wapen, dat oorlog in zijn geheel wil voorkomen en niet slechts een bepaalde vorm van oorlogvoering. De politieke toenaderingen tussen beide kampen en de recente politieke ontwikkelingen in Oost Europa verminderen eveneens de kans op een gewapend conflict, althans tussen beide militaire blokken onderling. Met andere woorden, in Europa ligt de weg open voor chemische ontwapening. Het probleem stelt zich daarentegen bijzonder actueel in de Derde Wereld, waar vele van de remmende factoren uit het Noorden, zoals pariteit, afwezig zijn. De blokvorming van de Arabische wereld achter Irak tijdens en kort na de Golfoorlog, toont aan dat de zwakke reactie van de wereldopinie dergelijke ontwikkelingen bevordert heeft. Sommige Derde Wereldlanden streven verwoed naar een chemische capaciteit. De Golfoorlog, waaruit Irak betwistbaar als overwinnaar te voorschijn kwam, gaf hen de indruk dat scheikundige strijdmiddelen weer eens een uiterst doeltreffend, en vooral toegelaten wapen zijn. Tijdens de huidige Koeweit-crisis houden alle betrokken partijen terdege rekening met de kans op scheikundige oorlogvoering.

In tegenstelling tot het Europese toneel, bezit het Zuiden weinig ruimte of tijd voor theoretische overwegingen. De beste oplossing is uiteraard een globaal verbod op de wapens en hun gebruik. Echter, de houding van talrijke Derde Wereldlanden ten aanzien van het huidige verdragsontwerp, dat thans te Genève voorligt, is alles behalve eenduidig. Het mislukken van de onderhandelingen zal allicht het taboe op chemische strijdmiddelen verwijderen en de weg naar conventionalisering openen. Tegelijkertijd moeten de hoge techniciteit van de discussies en de grote moeite om op details tot een akkoord te komen vele van deze regeringen overtuigen van de effectiviteit van deze wapens. In vele

opzichten herinnert de situatie aan het einde van de twintiger jaren, toen Japan koos voor een scheikundig bewapeningsprogramma in plaats van de ratificatie van het Protocol van Genève. Voor vele ontwikkelingslanden is vooruitgang te traag. Een chemische afschrikkingscapaciteit biedt meer garanties op korte termijn.

592

SECTOR BESTUURSKUNDE

IBV marktdag 1990

Finno

**Vierde Marktdag
Internationale Betrekkingen
en Vredesvraagstukken
14 december 1990**

**Plaats: Universiteit van Amsterdam
CREA-gebouw**

**Werkgroep Internationale Betrekkingen
en Vredesvraagstukken**

**SISWO
Sector Bestuurskunde**

- SISWO Stichting Interuniversitair Instituut voor
Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek.
Samenwerkingsorgaan voor sociaal-wetenschappelijk
onderzoek.
Opgericht 30 november 1960.
Het bureau is gevestigd: Oudezijds Achterburgwal 128,
1012 DT Amsterdam.
Corr.-adres: Postbus 19079, 1000 GB Amsterdam.
Telefoon: 020 - 5270600 fax: 020 - 229430.
- © 1990 Niets uit deze uitgave mag worden veeelvuldigd en/of
openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie,
microfilm of welke andere wijze ook, zonder vooraf-
gaande toestemming van de uitgever.
No part of this book may be reproduced in any form by
print, photoprint, microfilm or any other means without
the prior written permission from the publisher.